

DJELOVANJE ARHITEKTA LAVOSLAVA HORVATA U SPLITU

UDK: 72 Horvat, L.
72 (497.5 Split) «19»
Primljeno: 9. 10. 2010.
Izvorni znanstveni rad

Dr. sc. ZRINKA PALADINO
Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode
Kuševićeva 2
10000 Zagreb, HR

Istraživanje djela akademika Lavoslava Horvata ostvarenih za vrijeme njegova četverogodišnjeg boravka u Splitu, metodološki je zasnovano na poredbenoj i kontekstualnoj analizi te interpretaciji, a prije svega na materijalima iz osobnog arhivskog fonda Lavoslava Horvata koji su pohranjeni u Hrvatskom muzeju arhitekture Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Istodobno je obrađena i dostupna predmetna i poredbena građa različitih arhivskih izvora, među kojima su bili i Državni arhiv u Splitu, Galerija Meštrović u Splitu te pojedine dostupne privatne zbirke.

Ključne riječi: Lavoslav Horvat, Split i okolica, tradicija, suvremena arhitektura

Lavoslav Horvat rođen je godine 1901. u Varaždinskim Toplicama, odrastao je i školovao se u Zagrebu, gdje je, kao jedan od prvih akademskih arhitekata iz Arhitektonske škole Drage Iblera pri Umjetničkoj akademiji, živio i aktivno radio do smrti godine 1989. Koristeći se građevinskom tehnologijom svojega vremena, uz karakterističnu primjenu regionalnih materijala, Lavoslav Horvat je zamjetnim umijećem probleme moderne arhitekture rješavao na prepoznatljiv način, te je njegov udio u promicanju moderne arhitektonske

misli na našim područjima neupitan. Počevši od tridesetih godina prošloga stoljeća djela su Lavoslava Horvata izlagana na gotovo svim značajnim izložbama u zemlji, među ostalim i na izložbama progresivnog međuratnog umjetničkog udruženja *Zemlja*, na kojima je, nakon učlanjenja, Horvat sudjelovao kao redovni član. Horvatovo *zemljaško* razdoblje, od 1931. do 1935. godine, preklapalo se s dijelom njegova života provedenim u Splitu i zasigurno je razlogom što se najveći broj izlaganih radova odnosio upravo na *splitski* dio njegova opusa. Horvatovi radovi su od samog početka kontinuirano objelodanjivani u dnevnoj ili stručnoj periodici, te je javnost za njegova života, iako se sam rijetko prihvaćao pisanja, bila vrlo dobro upoznata s njegovim arhitektonskim dosezima i uspjesima.

Split je poslije talijanskog preuzimanja Zadra, nakon Prvoga svjetskog rata, postao regionalnim, a deset godina poslije i banovinskim središtem, što je među ostalim rezultiralo i ubrzanom ekspanzijom grada. Razdoblje ubrzanog razvoja djelomično se preklapilo s vremenom boravka zagrebačkog arhitekta Lavoslava Horvata u gradu, kamo se doselio na poziv splitskih uglednika, a u njemu je proveo četiri godine, od 1932. do 1936. U tom razdoblju, pače i malo ranije, nastaju brojni Horvatovi projekti za Split, okolne otoke i druge obalne gradove, koje ćemo prikazati u ovom članku.

Već 1926. godine Split je dobio jedan od prvih regulacijskih planova u tadašnjoj Jugoslaviji, koji je nakon donošenja državnog Građevinskog zakona 1931. godine u roku od dvije godine trebalo usuglasiti s novim odredbama.¹ Zanimljivo je da u Regulacijski plan iz 1926. godine nije bilo uključeno područje Firula i predio oko nove bolnice, na kojima je Horvat ostvario većinu svojih splitskih projekata.² Najveći broj njegovih ostvarenja nalazio se na istočnoj periferiji Splita, u području ozelenjenog obalnog pojasa Bačvica, Firula i Zente.³

Nakon osnivanja Građevinskog odbora kao savjetodavnog organa Općine za tehnička i građevinska pitanja, Horvat je travnja 1933. godine postao članom Regulacijskog odbora, savjetodavnog organa splitske općinske uprave za provođenje Regulacijskog plana. Svrstan je tako u skupinu vodećih gradskih inženjera, graditelja i uglednika koji su s predstavnicima Općine trebali utjecati na ispravke i proširenja donesenog Regulacijonog plana.⁴ Stoga brojne Horvatove gradnje na istočnome dijelu Splita upućuju da je bio urbanist tog područja, a njegove su gradnje bile među prvima na novoprihvaćenim građev-

vinskim pravcima. Horvat je najvjerojatnije u Regulacijskom odboru sudjelovao do posljednje sjednice, održane siječnja 1936. godine, što je vremenski sukladno i s njegovim odlaskom iz Splita.⁵

Početakom tridesetih godina prošloga stoljeća osim Lavoslava Horvata u Splitu djeluju i drugi gostujući arhitekti, koji su također godinama aktivno sudjelovali u rješavanju gradskih problema, pa tako i za regulaciju istočnoga dijela grada. Za regulaciju tog područja i gradnju kupališta na Bačvicama Općinsko upraviteljstvo grada Splita je siječnja 1930. godine raspisalo opći međunarodni natječaj.⁶ Glavno težište usmjereno je rješavanju uvale Bačvice i pripadnoj kupališnoj zgradi sa zimskim i ljetnim bazenom te s različitim pratećim sadržajima.⁷

Regulacijom uvale Bačvice Horvat je kupalište smjestio na istočnoj strani uvale, a kupališnu zgradu na rtu kod uvale Ovčice, za razliku od zamisli arhitekta Nikole Dobrovića koji je kupališnu zgradu smjestio u središte (slika 1).

Kupališna zgrada osmišljena je kao trokatna središnja građevina s tlocrtno dva okomito postavljena lučna segmenta kabina i svlačionica kojima se pokrivala trećina Velike uvale te polovično i Mala uvala. Tribine, prostorije za publiku i sportaše te zatvoreni, s jugoistočne, *morske* strane ostakljeni bazen, smješteni su na prvome katu, a na drugome i trećemu katu su različiti uslužni sadržaji i ambulanta.⁸ Projekt je bio odobren, ali se za njegovo ostvarenje nisu uspjela osigurati potrebna sredstva. Tim je projektom, koji je predviđao suvremene materijale i suvremeno oblikovanjem, Horvat je ponovno pokazao specifični *zemljaški* senzibilitet, koji se najizrazitije očituje u njegovom odabiru lokacije za kupališnu zgradu. U većini natječajnih radova zgrada je smještena centralno u sredini uvale, koju je arhitekt Dobrović čak i oblikovno regulirao u svojem projektu. Horvat je pak za njezin smještaj odabrao krajnji, istočni dio Velike uvale, uz jedan segment koji se seže u Malu uvalu, kako bi prirodna ambijentalnost uvale kupališta ostala nedirnuti. Odabirom suvremenih materijala i izvedbe, te oblikovnom podređenošću konfiguraciji uvale, Horvat je ukazao na mogućnost uspješne pomirbe tradicionaloga i modernog. U ovom primjeru tradicionalno možemo poistovjetiti s načinom sagledavanja problema i senzibiliteta iskazanog u odabiru lokacije, a moderno s uporabljenim materijalima i tehnologijom. Racionalnost i logičnost tog projekta ponovno brane *zemljaške* postavke *prave* arhitekture, a zahvaljujući njima Horvat je najvjerojatnije dobio i narudžbu za projekt dubrovačkoga kupališta Ploče.

Na početku angažmana u Splitu Horvat je otpočeo i projektiranje Dominikanske gimnazije u Bolu na Braču, dovršene 1935. godine, u sklopu koje je projektirao i neizvedeni susjedni samostan časnih sestara s konviktom, a istodobno je izradio i projekt Kolonije vila *Jadranske straže* u Strožancu pokraj Splita.

Istodobno s objektom bolske gimnazije, Horvat je načinio i jedan manji stambeni objekt, smješten u Sutivanu, na suprotnoj, sjevernoj strani Brača. *Kuća gospođe Mamazzi*, ili gospodina Radojlovića, njezina nasljednika, po kojem Horvat imenuje projekt, smještena uz Put Grgine luke b. b., prema opisu stanovnika bila je prvi sutivanski primjer suvremene arhitekture.⁹ Skromna u dimenzijama, čista u materijalu i oblikovanju pročelja, svojim je morskim pročeljem od bijelog bračkog kamena rastvorenim kamenim voltama, netom nakon izgradnji postala uzor okolnoj izgradnji, u kojoj su mnogo puta ponavljani istovjetni oblikovni elementi.¹⁰ Na drugom je kraju mjesta 1936. godine Horvat sagradio i krasnu malu vikend *kuću dr. Zdravka Nižetića*. Građevina skromnih gabarita na adresi Grma 285, u pročišćenom oblikovanju pročelja regionalnim materijalima smještena je na ovećoj, obilato ozelenjenoj parceli, spada u najljepšu stambenu arhitekturu Sutivana (slika 2).

Horvatovu *Dominikansku gimnaziju* u Bolu, Anđelka Rabadana b.b., s početka tridesetih godina, izdvajaju čistoća linija prostoga kvadra položenog duljom stranom usporedo s morem, izostanak bilo kakve dekoracije te dojam kontinuiranih prozora u čitavoj dužini morskog pročelja. Stoga njezin projekt možemo smjestiti među rane primjere hrvatske arhitekture moderne, na način kakvom ju je poimao i sam Horvat. Domišljenost projekta pokazala se vrlo primjerenom u poslijeratnoj prenamjeni zgrade i adaptaciji u hotel¹¹.

Tlocrtna matrica Dominikanske gimnazije u Bolu može se usporediti i s Horvatovom zgradom *Neurološkog paviljona bolnice u Šibeniku*, također s početka tridesetih godina, koja je gabaritima doslovno umanjena replika bolske zgrade. Jednokatni paviljon, na današnjoj adresi Stjepana Radića 83, iako malen, i danas se svojom oblikovnom čistoćom ističe među ostalim dijelovima negdašnjega bolničkog kompleksa u koji je gradnjom bio uklopljen, a potpuno obnovljen i osvježenih pročelja doima se poput suvremene građevine¹².

Oblikovna zamisao polukružnoga unutrašnjeg stubišta ocrtanog na uzdužnom pročelju, opetuje se u još nekim Horvatovim projektima iz tog razdoblja, ali je najočitija na zgradi biogradske bolnice. Prema Horvatovu je projektu od

1932. do 1934. godine u Biogradu na Moru građena jedna od danas najstarijih zdravstvenih ustanova u regiji, dvokatna zgrada *Banovinske bolnice*, današnjom adresom u Zadarskoj 62. Zgrada je pod vođenjem ruskog emigranta ing. Vagana Maleka Karaganjina, dovršena 1934. godine, a svečano je posvećena 2. veljače 1936. godine¹³.

Položena na uzvisini izvan gradskog središta i lijepo saglediva iz južnije gradske marine, armiranobetonska skeletna konstrukcija ožbukane građevine položene na plitki kameni postament jasno je čitljiva na suterenskom stupovlju južnog pročelja. Zapadno je pročelje uvlačenjem gornjih katova kaskadno oblikovano prostranim terasama koje nas uvode u područje zatvorenijega sjevernog pročelja na kojemu se ističe krupan i visoki dimnjak kao vertikalni naglasak građevine.

Među velikim brojem bolnica ili bolničkih paviljona u Primorskoj banovini izgrađenih 1930-ih godina, nalazi se i *paviljon za zarazne bolesti Banovinske bolnice u Mostaru*. Projekt oblikovanjem predstavlja umanjenu presliku biogradske banovinske bolnice pa se s velikom sigurnošću može pripisati Horvatu, kojemu je u tom razdoblju Tehničko odjeljenje Banovinske uprave u Splitu redom povjeravalo projektiranje i ostvarenje većine svojih gradnji.¹⁴ Prizemne tlocrtne osnove istovjetne istodobnoj gimnaziji u Bolu ili neurološkom paviljonu u Šibeniku, uzdužna je građevina izvedena simetrično sa stubištem polukružno istaknutim po sredini ulaznog pročelja. Ožbukana je dvokatna armiranobetonska konstrukcija natkrivena prohodnom ravnom terasom i dodatno obogaćena linearnim terasama donjih katova, ali i većim pobočnim otvorenim površinama što se kaskadno, kao i gabarit, katno skraćuju.¹⁵

Početak je tridesetih godina prošloga stoljeća bilo razdoblje Horvatova traženja konačne i najprikladnije mu oblikovnosti, pa su nastajali i oblikovno prijelazni, ali ne manje zanimljivi, projekti. Zamisao gabaritnih kaskada u oblikovanju bolničkih građevina Horvat koristi i u projektu za splitsku Banovinsku bolnicu na Firulama. Djelomična izvedba je naposljetku rezultirala umjerenijom arhitekturom, ali je cjeloviti, nikad neizvedeni projekt djelomično bio oblikovan sličnim arhitektonskim izričajem.

Idejni nacrt nove gradske, odnosno *Banovinske bolnice na Firulama*, danas dio KBC-a Split u Spinčićevoj 1, drugi je projekt koji je obilježio Horvatovo djelovanje u Splitu. Pozivni međunarodni natječaj raspisalo je Tehničko odjeljenje Banske uprave u Splitu, travnja 1930. godine.¹⁶ Na natječaj su se

odazvali svi pozvani arhitekti, a umjesto prve dodijeljene su dvije jednako-vrijedne nagrade, arhitektima Danilu Žagaru iz Splita i Nikoli Dobroviću iz Praga.¹⁷ Tehničko odjeljenje pod vodstvom arhitekta Ivana Ivačića nije se, međutim, odlučilo za nagrađene radove, a izradbu je projekta povjerilo Lavoslavu Horvatu¹⁸.

Projekt za veliki razvedeni bolnički *organizam* površine 19.000 metara četvornih, koji je uključivao brojne, internim komunikacijama povezane bolničke gabarite sa smještajem za petsto bolesnika, obuhvaćao je sedam bolničkih odjela, ljekarnu te prateće administrativne, stambene, servisne i tehničke prostorije.¹⁹ Planirani su gabariti trebali uključivati odjele kirurgije, interne medicine, ginekologije, dermatologije, pedijatrije, oftalmologije i odjel za tuberkulozu sa svim pripadnim prostorijama: ambulantom i prvom pomoći, prijemnim dijelom, čekaonicama, izolacijama, bolesničkim sobama, sanitarnim čvorovima i operacijskim dvoranama. Razvedeni su volumeni, osim ukriženog dijela na južnoj strani koji je završavao krovnom terasom, odreda trebali biti natkriveni plitkim četverostrešnim krovovima u kupi kanalici, s pročeljima obrađenim zaglađenom obojanom žbukom. Bolnička su krila projektirana s balkonima i terasama za sunčanje te pridodanim vrtovima.²⁰ Prijeko potrebnu južnu orijentaciju svih bolesničkih soba, prema moru, Horvat je postigao odmicanjem od sjevernog dijela parcele koji se nalazio u blizini vrlo frekventne prometnice. Nažalost, od cijeloga je kompleksa jasne arhitektonske koncepcije ostvaren samo glavni, kirurški paviljon, kojega je gradnja zbog nedostatnih sredstava započeta tek 1936. te je s prekidima dovršena 1940. godine.²¹ Promišljenim razmještajem funkcionalnih prostora taj se bolnički objekt, od kojega je nažalost izgrađeno samo jedno krilo, početkom 1930-ih godina nametnuo kao novi obrazac u gradnji zdravstvenih objekata i jasno je na njemu prisutna studiozna analiza humanih i socijalnih društvenih potreba.

Ekspressionistička igra postignuta kombinacijom viših i nižih te plićih i ispupčenijih elemenata pročelja rijetkost je u Horvatovim projektima, jer je većinom projektirao i gradio zgrade mirnijih linija i gabarita. Tih godina, međutim, uz rečene bolničke zgrade, nastaje i par steinmannovski ekspresivnijih i *zaobljenijih* stambenih građevina u Splitu, poput *stambene zgrade Ilić* na Putu Firula 8 (slika 3).

Na strogi ulični kubus armiranobetonske konstrukcije ožbukane dvokatne stambene zgrade Ilić u punoj je visini na obje strane nadodan po jedan polu-

kružni segment flankiran pratećim polukružnim balkonom. Element ravnog krova nad polovinom nižeg južnog jednokatnog dijela zgrade izveden je kao prohodna terasa najgornjeg stana. Zgrada ostvorena godine 1932. položena je na osami u borovoj šumici nad splitskom plažom Ovčice, a projektirana je istodobno ostalim Horvatovim obiteljskim kućama u gradskom predjelu Firule.

Čistoćom Horvatove arhitekture naglašavani su uporabljeni materijali u stvaranju kvalitetnih stambenih prostora koji su takvima postajali zbog svojih funkcionalnih i promišljenih razmještaja i oblikovanja. Upotreba najskupljih materijala kojima se do tada jamčila kakvoća i ugođa življenja, prestala je dominirati projektiranjem, a stvaranje primjerenoga životnog prostora postalo je osnovnom svrhom. Na takvim *malim zadacima*, neovisno o financijskim mogućnostima investitora, stvarali su se temelji jedne nove arhitekture stanovanja, koja je, bez obzira je li riječ o sasvim malim kućama za stanovanje ili o velikim vilama, redovito bila podjednako tretirana. Rečena *mala arhitektura* može se možda najjednostavnije objasniti na kući Čulić, prvome Horvatovu projektu obiteljske kuće u Splitu.

Kuća Jerka Čulića bila je prvi Horvatov projekt obiteljske kuće, opetovano izlagan na izložbama *Zemlje*.²² Građena je na prijelazu 1931. u 1932. godinu na nedirnutu području tadašnjega splitskoga predgrađa Firula²³ (slika 4).

Širenjem Splita na zapadnoj strani izgradnjom Zvončaca i Meja, te na istočnoj područjima poput Bačvica, Firula i Zente, s vremenom su se stvorili najelitniji gradski stambeni predjeli, s brojnim obiteljskim kućama od arhitektonskog značenja. Položena na Putu Firula 16, na samim *gradskim vratima*, sa sjevera omeđena novom cestom Put Firula, a s južne, morske strane pojasom zelenila, kuća se, na razini nižoj od prometnice, svojim nevelikim gabaritima skladno uklopila u okoliš. Uporabom kamena, kupa kanalice i drvenih škura, te betona, velikih ostakljenih površina i najjednostavnijih željeznih profila balkonskih ograda s druge strane, Horvat je sagradio malenu, slobodnostojeću jednokatnicu sa plitkim četverostrešnim krovom u skladnoj sintezi suvremenih i regionalnih arhitektonskih elemenata. Racionalnost i ekonomičnost projektiranja, osnovne značajke ove Horvatove obiteljske kuće, nisu naškodile udobnosti stanovanja. Funkcionalnom dispozicijom unutar skromnih dimenzija, gdje su servisne prostorije orijentirane prema ulici, čime je osigurana optimalna usmjerenost dnevnih prostora prema moru i miru zelenila, te svojim

regionalnim materijalima, kuća nije izdala ambijentalne datosti i prototip je onoga što se zamišljalo kao *zemljaška* arhitektura. Gradnja po mjeri naručitelja koji je, usput budi rečeno, bio ugledni splitski investitor, izvedena u kombinaciji elemenata moderne arhitekture *začinjene* tradicionalnim materijalima, rezultirala je malom građevinom koja je, unatoč tome, zadovoljila sva investitorova potraživanja. Južno je pročelje ostalo slobodno i orijentacija je kuće prema moru ostala neometena brojnim naknadnim gradnjama u susjedstvu, a u području je Firula tijekom sljedećih godina izgrađeno još nekoliko kuća kojima je ta kuća bila uzor. Kuća Čulić bila je samo prva u nizu manjih Horvatovih stambenih kuća, kakve je aktivno projektirao desetljećima. Štoviše, istodobno je u Zagrebu prema sličnim premisama projektirao, a malo potom izgradio i vlastitu obiteljsku kuću, kojom je ponovno dokazao da velika arhitektura nipošto ne znači i skupu arhitekturu. Uz kuću Čulić godine 1932. godine nastaju i kuće Korlaet i Čičin-Šain, te stambena zgradica Ilić, sve određene položene na maloj međusobnoj udaljenosti. Gradnja je na tome području dovršena izvedbom dvojne kuće Grisogono-Buj.²⁴

Kuće Bernardina Grisogona i Kamila Buja zasebno su poglavlje Horvatova projektiranja i gradnje u Splitu. Perspektivna studija nepoznate obiteljske kuće u Splitu izlagana i na Četvrtoj izložbi *Zemlje*, najvjerojatnije je predstavljala upravo Horvatovu skicu kuće Grisogono na Putu Firula 11.²⁵ Sredinom 1929. godine, tvrtka *Fratelli Buj* je, nakon diobe svoje čestice zemlje na Firulama, dio prodala investitoru Bernardinu Grisogonu. Zbog pravno nesprovedene preparcelacije iste godine započinje Grisogonova dugotrajna borba za dobivanjem građevinske dozvole za gradnju obiteljske kuće. Grisogono opisuje lokaciju predviđenu za građenje kao *prostor još nezapremljen zgradama*, što jasno govori o području Firula onog vremena, kao neizgrađenog splitskog predgrađa. Nakon višegodišnjih je sporenja, lipnja 1935. godine Horvatov prijatelj inženjer Feliks Šperac ponovno pokušao ishoditi građevinsku dozvolu za projekt *novogradnje dviju obiteljskih kuća Grisogono*. Naposljetku je izvedeni zahvat rezultirao dvjema gabaritno prislonjenim kućama s razdvojenim pristupima i ulazima.²⁶

Budući da kao ovlašteni zagrebački graditelj Horvat nije imao pravo potpisa, njegove radove u Splitu redovito potpisuju razni splitski izvođači, među kojima i njegov prijatelj, inženjer Feliks Šperac.²⁷ No premda potpisane Šperčevim imenom, obje su kuće bile izvedene Horvatovim arhitektonskim ruko-pisom.

Lijeva kuća, Grisogono, uz određene izmjene nastale pri izvedbi, oživotvuje poznatu Horvatovu skicu obiteljske kuće izlaganu na izložbama *Zemlje* te često publiciranu. Desna je obiteljska kuća potpuni odraz Horvatove kuće Čulić, koja je nekoliko godina prije sagrađena istočnije u istoj ulici. Investitor Kamilo Buj, navodno ushićen arhitektonskom čistoćom, jednostavnošću i funkcionalnošću kuće Čulić, zamolio je Horvata da projekt te kuće oblikovno i funkcionalno prilagodi njegovoj situaciji te mu izgradi što sličniju kuću.²⁸ Ako se na prvi pogled i čini da je riječ o djelima različitih arhitekata i razdoblja, koja su se silom prilika sljubila, pri potanjoj analizi ipak se iskazuju slični i jasni arhitektonski principi obiju kuća. Na dvorišnim je pročeljima uočljiv istovjetan pristup i postupak oblikovanja i teksture površina, jer su na tu stranu uglavnom okrenute servisne prostorije i kuhinje. Kući Grisogono prilazi se strmim pristupnim putem s najzapadnijeg dijela parcele, detaljno riješenim u kamenom popločenju natkrivenom ozelenjenim pergolama. U razini je ulice Put Firula, zbog visinskih razlika slojnica tla, smještena kamena ulazna porta s pristupom do kuće Grisogono, te ukopane garaže obiju kuća. Raskošan vrt nad njima osigurava maksimalnu privatnost u osnovi uličnih kuća. Različit pristup oblikovanju obiju zgrada stvorio je neobičnu, ali ipak nadasve skladnu cjelinu, ostvarenu prema specifičnom *horvatovskom* principu uklapanja u izvorni okoliš određenog područja.

Samostojeća dvokatna *kuća Ive Čičin-Šaina* na uglu Kovačičeve i Rooseveltove ulice, za razliku od kuća Čulić i Grisogono-Buj, izvedena je u jasnijem arhitektonskom slogu moderne.²⁹

Kompaktan gabarit kuće je na posljednjem katu bio rastvoren velikom terasom, dodatno naglašenom skeletnim sustavom kvadratnih stupova i golih, *lebdećih* betonskih greda. Armiranobetonska je skeletna konstrukcija ožbukanih pročelja nadogradnjom u dvojnu stambenu kuću netom po izgradnji, ali i tijekom rekonstrukcije 2005. godine, izgubila većinu karakterističnih obilježja. Nakon potpunog zatvaranja posljednjeg kata danas je gotovo nemoguće u njoj prepoznati prvotni Horvatov projekt.

Građena za poznatu splitsku odvjjetničku obitelj, *kuća Korlaet* dovršena je 1932. godine u uvali Zenta, malo istočnije od kuće Čulić, te je tada ujedno bila i krajnjom točkom stambene izgradnje istočnoga splitskog predgrađa. Samostojeća jednokatna kuća kvadratne tlocrtne osnove, s uskim balkonom na prvome katu kao jedinim oblikovnim akcentom, je, poput kuće Čulić, također

završavala plitkim četverostrešnim krovijem pokrivenim kupom kanalicom. Postavljena na povišeni kameni postament, uzdizala se od prilazne prometnice i okolnog vrta s borovima. I ta je građevina bila izgrađena na osami, što se pak tijekom sljedećih desetljeća potpuno izmijenilo; nažalost, zbog izgradnje zamjenskoga stambenog objekta 2004. godine kuća je do temelja srušena.

Tijekom 1930-ih godina Horvat je projektirao i malu splitsku obiteljsku kuću slikara *Joze Kljakovića*. Projekt osmišljen u tradicionalnom dalmatinskom oblikovanju kamenom, voltama i kupom kanalicom nad plitkim četverostrešnim krovijem, prema svjedočenju Kljakovićevih nasljednika, nije ostvaren u Splitu, a ni u Kljakovićevu rodnom Solinu.

Problematikom izgradnje *hotela u Splitu* godinama se bavio velik broj arhitekata, a raspisivanje velikog općeg jugoslavenskog natječaja obilježilo je godinu 1933. Riječ je o brojnim projektima za različite investitore i lokacije, a među njima je i hotel Jugoslavenskog hotelskog akcionerskog društva u Splitu, na terenu bivše kuće Mladinov, na dijelu zapadne marjanske obale, nekoć Obale vojvode Stepe.³⁰ Pola godine prije raspisivanja natječaja Horvat je za istog investitora načinio projekt hotela s kapacitetom od šezdeset soba. Netom po dovršenju projekta investitor se u srpnju 1933. godine ipak odlučio raspisati natječaj za hotel dvostruko većeg kapaciteta.³¹ Hotel je trebao biti sa tri strane okružen morem, što je zahtijevalo dodatno nasipavanje terena za smještaj objekta, kojeg je izgradnja bila planirana u nekoliko etapa. Horvatovo natječajno rješenje predvidjelo je peterokatni skeletni kvadar postavljen na betonski postament koji se kao osnovica cijele građevine uzdizao iz mora³² (slika 5).

Postament je istodobno bio i velika terasa dvorane, restorana i kavane u prizemlju, koje je čitavo bilo osvijetljeno velikim staklenim površinama, a gornji su katovi, s jednokrevetnim i dvokrevetnim sobama, činili zatvorenijski sklop. Sve servisne i prateće prostorije smještene su u osnovici zgrade uz prometnicu. Raščlambom istočnog pročelja gornjih katova sa sedamnaest trokutastih rizalitnih segmenata, iskorištenih za pozicioniranje dvostrukih sobnih prozora, brižno je bila planirana dugotrajnija osunčanost soba.

Istodobno s natječajem za rečeni neizvedeni hotel Horvat 1933. godine sudjeluje i na natječaju za *Radnički azil i burzu rada u Splitu*, za koji projekt dobiva najvišu nagradu, ali ne i realizaciju.³³ Taj splitski natječaj bio je jedan među rijetkima na kojima je Horvat službeno sudjelovao i, štoviše, bio i nagra-

đen visokom nagradom, ali nije doživio izvedbu. Horvatom je projekt zgrade uključivao programom predviđene uredske prostorije, čekaonice i šalter-dvorane, s integriranim radničkim skloništem s prenoćištem za radnike i nezaposlene. Sobe su posluge, spavaonice za muškarce, žene i naučnike s pripadajućim sanitarijama i ambulantom, te stambene jedinice šefa Burze, nadziratelja azila i podvornika, također bile uvjetovane programom. Zbog izgubljene projektne dokumentacije danas nažalost nije moguća analiza pobjedničkog rada, koji je zbog nesumnjive kvalitete odabran kso najbolji.³⁴

Većina je pak Horvatovih radova iz izvannatječajnih splitskih angažmana bila izvedena i učinila ga priznatim arhitektom. Tijekom daljnjih nekoliko godina uslijedili su i brojni manji Horvatovi radovi, poput *pansiona s restoranom i garažama*, blago konkavne zgrade locirane preko puta ceste i kompleksa Kaliterninog Biološko-oceanografskog instituta, s današnjom adresom Šetalište Ivana Meštrovića 140.³⁵ Smještajnim kapacitetom od trideset postelja pension je trebao poslužiti za smještaj znanstvenih i đачkih ekskurzija te posjeta Oceanografskom institutu. Radi racionalizacije gradnju je revidirao arhitekt Martin Pilar, a izvedena je 1935. godine. Zgrada je natkrivena plitkim četverostrušnim krovijem u kupi kanalicu, a armiranobetonska je konstrukcija zgrade ožbukana, i prema prometnici, od koje je blago uzdignuta, opasana masivnim kamenim zidom.

Prizemlje je, s jugozapadnom ozelenjenom restoranskom terasom, uključivalo i pet dvokrevetnih soba, a gornji je kat podijeljen na deset dvokrevetnih soba, vidljivih i u rasteru prozorskih otvora glavnoga južnog pročelja. Tri su garaže smještene u zapadnom dijelu parcele, a zgrada je danas prenamijenjena u čisto stambenu, te je njezina unutrašnjost značajno izmijenjena. Istodobno je nastao i projekt jednokatnog *hotela Novaković*, Pod puntom 5, u Sumartinu, na Braču, koji je dovršen do godine 1940., kao i veći broj hvarskih projekata i izvedbi.

Godine 1931. započela je i Horvatova suradnja s Haroldom Bilinićem i Marinom Marasovićem na projektiranju i izvedbi *palace Ivana Meštrovića u Splitu*, na današnjem Šetalištu Ivana Meštrovića 46. Ogradni zid-utvrdu, koja zgradu i pripadajući vrt dijeli od ulice, izgradio je Fabijan Kaliterna još 1929. godine. Istom uličnom linijom bile su izgrađene i *zgrade* vratara i garaže, smještene sa strane središnjeg ulaza. Reprezentativna rezidencija duljine 54 metra, pri čemu središnja ulazna loža zaprema gotovo polovicu, naglašenom je

istakom vijenca dokraja prepričala splitsku reminiscenciju Pergamskog oltara (slika 6).

Krakove *U-tlocrtne* osnove povezuje jonski trijem središnjeg dijela, utisnut među dva krajnja, izražajna rizalitna dijela zgrade. Izraziti dojam simetrije ističe i središnji trijem, dodatno naglašen monumentalnim pristupnim stubištem uklopljenim u ozelenjene kaskade i terasom prvoga kata nad njim. Unutrašnji prostori, koji okružuju veliku središnju dvoranu, očituju se i na pročeljima. Reprezentativna građevina, projektirana i građena s težnjom da svojim prostorima podmiri i stambenu i izložbenu namjenu, građena je postupno, od istoka k zapadu. Izložbenoj su namjeni od samog početka bili namijenjeni prostori dviju velikih dvorana, u prizemlju i na katu, uvučenog središnjeg dijela palače. Ulazno predvorje, s pomno izvedenim kasetiranim stropom nad visokim prostorom, uvodi posjetitelja u priču stambenih prostora kakvi se više ne grade. Krajnji su, istaknuti kubusi primarno bili namijenjeni stanovanju, a tek dijelom izložbenoj namjeni. Horvatov je projektantski udio u interijeru najuočljiviji na lijevom jednokrakom stubištu središnje dvorane, koji iz prizemne vodi u središnju katnu izložbenu dvoranu. Stubište obradom kamena i elegantnom linijom ograde, istovjetno stubištu palače Bože Banca u Dubrovniku, svjedoči o paraleli Horvatova projektiranja tijekom 1930-ih godina, koje je bilo izrazito obilježeno njegovim najmoćnijim naručiocima, Bancu i Meštroviću.

Na potezu Zapadne obale sredinom 1940. godine Horvat i Bilinić za Meštrovića projektiraju i *južnu dogradnju Umjetničkog paviljona* na zgradi netom dovršene Banovinske palače.³⁶ Vjerojatno je zbog koncentriranja Meštrovićeve arhitekture na zapadnoj periferiji grada, bila začeta i zamisao o umjetničkom paviljonu izgrađenom pod njegovom palicom, malo bliže srcu grada, uz znatno kritiziranu zgradu nove Banovine. Oblikovnost palače, zbog prevelika gabarita, ili nepromišljenog pozicioniranja, od početka je izazivala opravdano nezadovoljstvo javnosti, pa su se stoga početkom četrdesetih godina prošloga stoljeća pojavila nastojanja da se određenim naknadnim građevinskim radovima Banovina *ublaži i uljepša*. Aneksom prislonjene jednokatne građevine umjetničkog paviljona s velikom izložbenom dvoranom i pratećim prostorijama arhiva i čitaonice te s nižim atrijem i dvorištem kao međuprostorima prema Banovini, pokušalo se horizontalno omekšati krutu formu Banovine.

Unatoč lošim kritikama zamisli nove arhitektonske intervencije dogradnjom, kao *ispravljanja pogrešno učinjenog*, već je početkom 1941. godine zapo-

čelo kopanje temelja paviljona. Radovi su međutim bili prekinuti početkom Drugoga svjetskog rata, a stanje je nakon odustajanja od daljnje gradnje naknadno vraćeno u prvobitno.³⁷ Nespretno zamišljena izgradnja radi popravljivanja štete nastale već izgrađenom palačom ostala je naposljetku, i srećom, na toj lokaciji neizvedena. Južno bi pak pročelje paviljona, svojim uzdignutim kamenim trijemom pred ulaznim zidom, da je izgrađeno, neupitno asociiralo na pročelje Horvatove crkve Gospe od Zdravlja.

Jedan od slabije poznatih Horvatovih angažmana je i onaj nadogradnje samostana Gospe od Pojišana, kao središta pastoralnog djelovanja novoizgrađenog dijela Splita. Horvat je 1931. godine za gvardijana pojiškanskog, oca Bernardina Škrivanića, projektirao nadogradnju drugog kata na postojećem jednokatnom samostanu bez naknade, ali projekt zbog financijske krize nije ostvaren.³⁸ Škrivanićev nasljednik, otac Pavao Ivakić nastavio je njegov naum, a 1938. godine, kada je gradnja ipak ponovno pokrenuta, angažirao je ing. Fabijana Kaliternu na prepravljanju Horvatovih nacрта, koje je iste godine Općina odobrila, a samostanska je nadogradnja blagoslovljena već travnja 1939. godine. Drugi je dodatni kat zgrade uzdužna dogradnja rastvorena nizom istovjetnih prozorskih otvora te natkrivena plitkim, Horvatu svojstvenim četverostrešnim krovijem u kupi kanalicu. Na zapadnom kraju nadogradnja završava otvorenom terasom s balustradom, Horvatu atipičnim oblikovnim elementom, te se može smatrati da je Kaliterna u tom dijelu izvedbe imao veći utjecaj na preradu nacрта.

Potkraj prikaza Horvatove splitske arhitekture ističemo jedno od njegovih općenito najznačajnijih ostvarenja, *crkvu Gospe od Zdravlja*, smještenu uz franjevački samostan na Dobrome.

Godine 1928. započinju, uglavnom svjetovnjačke, težnje za proširenjem premalene postojeće crkve Gospe od Zdravlja na Dobrome, a budući da se bližila dvjestota obljetnica čudotvornog očuvanja stanovništva Dobroga od kuge, činilo se da je pravi trenutak za oživotvorenje tih nastojanja.³⁹ Uprava je svetišta isprva nastojala crkvu samo proširiti, i u tu je svrhu 1929. godine naručila prvi projekt proširenja od zagrebačkog arhitekta Stjepana Podhorskog. On je, pak, kao i drugi arhitekti, zbog statičkih, ali i financijskih razloga, predložio gradnju posve nove crkve, te se uprava sućelila s činjenicom nužnosti nove gradnje. Brojni prigovori izravnoj narudžbi od *nesplitskog* projektanta bili su razlogom odluke uprave svetišta da 9. srpnja 1930. godine raspiše natječaj za

idejnu skicu nove crkve Gospe od Zdravlja na Dobrome.⁴⁰ Natjecateljima je jasno preporučena izrada radova u *domaćim stilovima*.⁴¹ Natječaj je pobudio veliko zanimanje javnosti, ali je odaziv bio razmjerno skroman, jer su te godine u Splitu bili raspisani brojni drugi natječaji.⁴² Među uglednim članovima ocjenjivačkoga suda bilo je nekoliko Horvatovih prijatelja i suradnika, što objašnjava njegov naknadni angažman na izradbi izvannatječajnog projekta. Upravo se na poziv arhitekta Ivana Ivačića, višega tehničkog savjetnika i poslije šefa Tehničkog odjeljenja Banske uprave, Horvat i doselio u Split, a istodobno ga je Jerko Čulić angažirao na izgradnji kuće Čulić na Firulama. Među zamjenicima članova ocjenjivačkog suda nalazio se i već spomenuti inženjer Feliks Šperac.⁴³ Milodari su i različiti prinosi oduševljenih vjernika pristizali sa svih strana te je radi njihova objavljivanja početkom 1931. godine, što se poklopilo i sa svečanom proslavom obljetnice Gospina čudotvorstva, pokrenut i samostanski list *Čudotvorna Gospa od Zdravlja*.⁴⁴

Naposljetku je zaključeno da natječaj nije uspio *jer nijedan nacrt nije odgovorio željama uprave svetišta*.⁴⁵ Izložba natječajnih radova održana je u sakristiji crkve od 21. do 28. siječnja 1931. godine.⁴⁶ Uprava je međutim odlučila u razmatranje uzeti i naknadno prispjele radove; odabrala je neoromanički projekt bazilike Silvija Sponze iz Šibenika.⁴⁷ Sponzin je projekt predviđao trobrodnu neoromaničku baziliku s istoka dograđenu visokim prislonjenim zvonikom.⁴⁸ Za tu je pak izvedbu od Općine trebalo tražiti izmjenu Regulacijskog plana, koji je na mjestu gradnje crkve predviđao spojni put obale sa zaleđem.⁴⁹ Ponovljeni je zahtjev za izmjenom Plana, na način da se predlagana ulica premjesti što zapadnije, naposljetku ipak bio prihvaćen.⁵⁰ No početkom se svibnja 1932. godine odustalo se od Sponzina projekta, premda je bio prihvaćen od uprave svetišta i odbora, jer se, ni nakon trostruke dopune projekta, nije svidio Uresnom povjerenstvu. Uprava je svetišta željela datumima spojiti blagoslov temeljnog kamena s proslavom dvjestote godišnjice Gospina čuda, pa je i bez građevinske dozvole, na blagdan Gospe od Zdravlja, ipak blagosloвила temeljni kamen. U položenoj je spomenici temeljnog kamena navedeno Sponzino ime kao projektanta svetišta, premda se odustalo od njegova projekta.⁵¹

Trebalo je krenuti iznova i uprava je morala pronaći novog arhitekta. Unatoč začudno jasnoj svijesti javnosti da taj projekt treba izraditi splitski arhitekt, koji poznaje svoj grad, rješenja su se ipak tražila i od vanjskih arhitekata. Pozvani profesor Jože Plečnik također je smatrao da tako značajan

projekt treba riješiti splitski arhitekt te je odbio ponudu uprave svetišta. Upravitelj, na preporuku arhitekta Ivana Ivačića, šefa Tehničkog odjeljenja splitske Banovine, naručuje skicu svetišta od *mladog arhitekta Lavoslava Horvata iz Zagreba*, koja nije bila izrađena u zagovaranom neoromaničkom stilu, ali se svidjela većini redovnika u samostanu. Prema riječima fratara, kojih su prethodnici u doba izgradnje ustrajavali na što ekonomičnijoj gradnji, Horvat se navodno našalio sa željama i mogućnostima fratara, te je izjavio da pod izloženim uvjetima može izgraditi jedino garažu.⁵² Horvatovom skicom hrama s pročeljem obilježenim okruglim stupovljem, započinje povijest dugotrajnog projektiranja brojnih varijanti svetišta, koje će do maksimuma pročišćenim oblikovanjem biti dovršeno tek nakon četiri godine. U prvom projektu, iz godine 1932., načinjenom prema detaljnim naputcima uprave svetišta, Horvat je ulazni južni trijem riješio stupovljem okruglog presjeka iznad kojega je u arhitravu smjestio skupinu skulptura.⁵³ Trobrodnu unutrašnjost podijelio je vitkim stupovima okrugloga presjeka s jonskim kapitelima, te središnji brod izdigao uvis nad okruglim stupovljem i uzdužno ga prirodno osvijetlio bočnim otvorima i nadsvijetlom ravnog krova. Gabarite crkve je trebalo predvidjeti u betonu, sve izvanjske obloge u domaćem, bijelom kamenu, a Horvat ga je planirao visinski naglasiti jedanaesterokatnim zvonikom, vertikalnim akcentom horizontalno umirene crkve.⁵⁴ Perspektivni je prikaz tog prvog projekta svetišta bio smješten u lijevom donjem kutu Gospinih slika koje su se u razdoblju od 1933. do 1935. godine nalazile na naslovnicama lista svetišta.⁵⁵

Prikaz neoklasicističke verzije longitudinalno postavljenog hrama sa stupovima uzduž svih pročelja, objavljen je u listu svetišta i ostao je, uz često publicirani presjek, jedinim svjedokom Horvatove prve projektne inačice, koja će se u nekoliko sljedećih do krajnosti pročistiti i definirati. Presjek je, štoviše, uz Horvata koji se potpisao kao *arh. Lavoslav Horvat, ovl. grad.*, iako se još uvijek školovao u Iblerovoj školi, supotpisao i sam Drago Ibler, najvjerojatnije u znak akademske potpore nadarenom učeniku. Horvatov je učitelj i mentor u tom razdoblju boravio u Splitu, u svezi s natječajem za Bansku palaču koju je projektirao u koautorstvu s Meštrovićem. Novinskim je člankom objavljenim krajem 1932. godine u samostanskom listu *Čudotvorna Gospa od Zdravlja* uprava svetišta, nakon odustajanja od Sponzina neoromaničkog projekta, objasnila Horvatov angažman:

Glavna poteškoća, radi koje nijesmo mogli nastaviti s radom oko gradnje novog hrama Milostive Gospe od Zdravlja, sastojala je u tomu, što nam uresno povjerenstvo nije odobravalo nacrt, po komu smo željeli sagraditi ovaj divni hram. Stoga smo se postarali, da nam se izradi drugi nacrt. Ovaj doduše nije onako lijep kako je bio prvi, premda ih ima kojima se više sviđa nego prvi, ali se ipak nadamo, da nam se radi njega neće praviti poteškoće, jer se i nekim članovima uresnog povjerenstva jako sviđa...⁵⁶

Horvat je naposljetku i u posljednjoj varijanti ostao pod znamenom oblikovnog klasicizma, doduše do krajnosti reduciranog, ali je čistim i strogim oblikovanjem eksterijera, te posebice interijera, gradnja jasno istaknula suvremenost, kojom se nije izdvajala od bogate tradicije grada. Gradnju je, međutim, ponovno omela, ovaj put velika financijska kriza, te je odlučeno da se početak radova odgodi. Kako bi se umirilo vjernike, zbog glasina o odustajanju od gradnje novog svetišta, te da bi se dobilo ekonomičnije rješenje, uprava svetišta je u veljači 1935. godine naručila od Horvata novi projekt, sa križnom tlocrtnom osnovom. Predviđeno je da se zadrži postojeća crkva, ali da se promijeni glavno pročelje, prema uzoru na pročelje prethodnog projekta, sa stupovima okruglog presjeka i skupinom skulptura na arhitravu, uz dodatno proširenje na sve četiri strane, što se moglo provesti u fazama.

Zapadno je pročelje, do nove ulice, također trebalo biti pod trijemom jonskog stupovlja, kao i glavno, a u novu je varijantu prenesena i tema impozantnog zvonika. Upravitelj samostana je 16. svibnja 1935. godine Općini podnio zamolbu za građevinsku dozvolu, a ona je 24. svibnja tražila ispravak nacrti i tako je nastalo posve novo, pročišćeno rješenje Horvatove treće projektne inačice svetišta, još uvijek položenog na križnoj tlocrtnoj osnovi.

Toj trećoj varijanti, neobjašnjivo neobjelodanjennoj, ipak treba namijeniti nekoliko redaka. Dr. Žarko Vidović, naime, u svojoj knjizi *Meštrović i sukob skulptora sa arhitektom* varijantnu perspektivu i interijer ove crkve pripisuje jednoj od varijanti Meštrovićeva projekta za crkvu na zagrebačkom Trnju, a potom je ista netočnost nebrojeno puta opetovana i u drugoj literaturi.⁵⁷ Vidovićevi su grafički privitci zapravo inačice Horvatove projektne dokumentacije, izrađene za treću varijantu crkve Gospe od Zdravlja, za koju je rujna 1935. godine bila izdana i građevna dozvola. Meštrović je tijekom suradnje na vlastitim realizacijama zasigurno imao uvid i u ostale Horvatove radove, te je savjetovao i usmjeravao mladog arhitekta, pa je vjerojatno i ta projektna inačica završila

u njegovoj arhivi. U prilog toj tvrdnji dostatna je i samo letimična usporedba Horvatova interijera izvedene crkve Gospe od Zdravlja i nacrtu koji se pripisuju Meštrovićevoj crkvi na zagrebačkom Trnju, koju je do izvedbe prema posljednjoj varijanti ponovno projektirao Horvat (slike 7 i 8).

Sukladno tom projektu bio je raspisan i natječaj za dobavu kamena, u kojemu su sudjelovali brojni, posebice brački vlasnici kamenoloma. No, gradnja nije mogla započeti zbog još uvijek neriješenih izmjena Regulacijskog plana, zbog kojih nije mogla biti izdana građevinska dozvola.⁵⁸ Općina je naposljetku projekt 24. lipnja 1935. godine odobrila i prosljedila Ministarstvu građevina u Beograd, koje je konačno odobrenom projektu 4. rujna izdalo građevinsku dozvolu.

Treća je međutim Horvatova varijanta svetišta, premda je za nju postojala građevinska dozvola, ubrzo izmijenjena, te Horvat četvrtom, posljednjom i naposljetku izvedenom varijantom, gradi crkvu pravokutne tlocrtne osnove, do krajnosti pročišćena oblikovanja (slika 9).

Posljednjom se, četvrtom, varijantom crkveni gabarit visinski potpuno izjednačio, stupovi kružnog presjeka zamijenjeni su kvadratnima, a izostavljene su arhitravne skulpture južnog trijema na pročelju, po jedna na oba kraja, predviđene i posljednjim Horvatovim projektom. Visoki pedesetmetarski crkveni zvonik, fizički prislonjen uz istočni bok crkve, također je zadržan i u posljednjoj varijanti, ali nije izveden.

Gradnja je svetišta započela blagoslovom radova 25. ožujka 1936. godine, a potom se pristupilo rušenju stare jednobrodne barokne crkve te istodobnom kopanju temelja za novu, koja je tlocrtno prekrivala staro svetište.⁵⁹ Problem je podzemnih voda bio razlogom izvođenja posebice jakih temelja, koji su sezali do tri metra dubine, odnosno razine tvrdog tla.⁶⁰ Pri kopanju temelja izvađena je i spomenica, položena pet godina prije, prigodom blagoslova temeljnog kamena, te je nanovo položena, a njezinu je sadržaju na poledini pridodan podatak o podizanju svetišta prema nacrtu arhitekta Lavoslava Horvata. Betoniranje poda čitave crkve i njezino čišćenje dovršeno je 23. prosinca, a 29. siječnja 1937. godine dovršeno je i fugiranje vanjskog kamena crkve.⁶¹ Polovicom siječnja komisijским je dopuštanjem Općine odobren natpis s pročelja crkve, GOSPI OD ZDRAVLJA, centralno utisnut u arhitrav glavnog pročelja. Nedostatak novca bio je razlogom da se odustalo od gradnje novog zvonika, te je popravljeno i osigurano podnožje staroga, koje je bilo oštećeno pri rušenju

stare crkve. Veliki je križ od bijelog čelika, prema Horvatomu nacrtu, izradila obitelj Jelaska, a postavljen je centralno nad glavnim pročeljem (slika 10). Crkva je svečano posvećena 25. travnja 1937. godine, u nazočnosti velikog broja crkvenih i svjetovnih uglednika te mnoštva vjernika iz Splita i okolice te brojnih drugih gradova.⁶²

Interijer uzdužno oblikuje dvostruki niz sa po devet četverokutnih stupova i deset polja među njima, te je svetište po širini podijeljeno na širi središnji brod i dva uža pobočna. Prvo polje i pola drugoga tvori prostor pod korom, a dva i pol zadnja polja čine prostor baptisterija. Na čeonom je oltarnom zidu unutrašnjosti crkve slikar Ivo Dulčić godine 1959. izveo imponantnu fresku Krista Kralja, a arhitekt Bernardo Bernardi je, također naknadno, projektirao mobilijar interijera. Smirenost potpuno neornamentalnoga neoklasičnog kamenog pročelja s pravilnim ritmom kvadratnih stupova ulaznog trijema, kao jedinog naglašenijeg oblikovnog elementa, prikladno se uklopila u živahno gradsko središte. Nakon kupališta na Bačvicama i bolnice na Firulama, Horvat je izvan natječaja angažiran i na ovom, dugotrajnom, ali naposljetku uspješno obavljenom projektu. Na sveopće zadovoljstvo građana Splita, netom po dovršetku crkve iskristalizirala se spoznaja o nesvakidašnjoj oblikovnoj vrijednosti njezina do krajnosti reduciranoga klasicizma, koji, premda nije pratio međunarodne smjernice modernizma, do danas nije izgubio ništa od svoje suvremenosti. Upravo suprotno, njegova vrijednost raste, te se i danas taj Horvatom sakralni objekt opetovano i potpuno opravdano svrstava u sam vrh suvremenih hrvatskih sakralnih ostvarenja uopće.⁶³

Horvat za vrijeme boravka u Splitu nije izbivao s velikih natječaja koji su raspisivani drugdje u zemlji, a intenzivan angažman u Splitu, koji je izvedbama zaključen izgradnjom Gospe od Zdravlja 1937. godine, nastavio se, uz Brač, i na drugom srednjedalmatinskom otoku, Hvaru. Horvat na poziv *Jadranske straže* odlazi u Jelsu i usporedno u Jelsi i Vrboskoj izrađuje nekoliko javnih projekata i izvedbi, uz nekoliko pratećih projekata obiteljskih kuća. Veliki projekt Doma *Jadranske straže* predviđen na jelsanskim morskim vratima, potanko projektno razrađen, premda nije realiziran, zaslužan je za Horvatom daljni angažman na tom dijelu otoka. Istodobno nastaje projekt malenog *hotela Madeira u Vrboskoj*, koji je sljedeće godine i izgrađen (slika 11); iste godine započinje projektiranje i izgradnja *društvenog doma Hrvatske seljačke stranke u Jelsi*⁶⁴ (slika 12).

Čisti i čvrsto položeni kameni gabarit, s prizemljem rastvorenim voltama, smješten na današnjem Trgu Tome Gamulina, iza zgrade Općine u samom središtu mjesta, kvalitetom izvedbe i danas parira okolnoj arhitekturi, a Horvat ga za života često navodi kao jednu od svojih važnijih realizacija.⁶⁵

Među podacima iz Horvatovih posljednjih popisa radova pohranjenih u arhivu arhitekta Ivana Piteše, navode se i radovi na *uređenju i saniranju Dioklecijanovih podruma u Splitu s kompleksnim provođenjem kanalizacije*, o kojima nažalost nije ostavio preciznijih podataka.⁶⁶ Horvatova nasljednica Karolina Prister usmeno potvrđuje Horvatovo višekratno usmeno navođenje opsežnoga angažmana čiju smo dataciju postavili prema bibliografskim podacima o konzervatorskim i građevinskim aktivnostima vezanim uz Podrume tijekom tridesetih godina. Angažman za splitsku Bansku upravu i članstvo u Regulacijskom odboru vjerojatno su rezultirali Horvatovim izravnim angažiranjem i na ovako kompleksnom zadatku, koji je iziskivao veliko znanje i osjećaj za baštinu.

Osobna arhiva Lavoslava Horvata čuva i naznaku o neugodnom sukobu sa splitskom policijom, o kojem nemamo potanjih spoznaja, što je zasigurno vremenom utjecalo na njegovu odluku o povlačenju iz grada u kojem je proživio četiri stvaralački vrlo aktivne godine. Njegova bi aktivnost zasigurno bila i potanje dokumentirana da 1943. godine u ratnom kaosu nije spaljen Splitski arhiv, te je nepovratno nestala cjelokupna, pa i Horvatova, vrijedna arhivska građa. Tim je gubitkom maksimalno otežana atribucija brojnih splitskih međuratnih realizacija, pa tako i Horvatovih.

LITERATURA

- M. Bragadin: *Izgradnja modernog hotela u Splitu*. Novo doba, Split 16. XII. 1933. 9.
- Vinko Brajević: *Za suvremenu ili klasičnu Dalmaciju? Tumačenje slučaja sa konkursom za splitske Bačvice*. Novo doba, Split 4. VI. 1932. 2-3. (1932.1.)
- Vinko Brajević: *Za suvremenu ili klasičnu Dalmaciju? Slučaj g. arh. Dobrovića koji ne uspijeva da se plasira u Dalmaciji*. Novo doba, Split 3. XII. 1932. 1-3. (1932.2.)
- Vinko Brajević: *Dakle se ne radi o arhitekturi Dalmacije, nego o izgradnji Bačvica*. Novo doba, Split 7. I. 1933. 1-2. (1933.1.)

- Vinko Brajević: *Pitanje novog velikog hotela u Splitu. Ponuda Dalmatinsko-švajcarskog hotelskog društva.* Novo doba, Split 2. XII. 1933. 9-10. (1933.2.)
- Vinko Brajević: *Nova banovinska palača u Splitu i gradnja paviljona za likovnu umjetnost.* Novo doba, Split 17. VIII. 1940. 9-10. (1940.1.)
- Vinko Brajević: *Treba li Dom umjetnosti u Splitu graditi na periferiji-samo zato, jer je na periferiji Meštrovićev dom?* Novo doba, Split 26. X. 1940. 9-10. (1940.2.)
- Ante Crnica: *Nova ulica kraj Gospe od Zdravlja.* Novo doba, Split 28. VII. 1933. 5.
- Ante Crnica: *Naša Gospa od Zdravlja i njezina slava.* Šibenik 1939.
- Željka Čorak: *Arhitektura, u: Kriitička retrospektiva 'Zemlja' (katalog izložbe).* Zagreb 139-163
- Ante Ercegović: *Oceanografski institut i njegovi zadaci.* Glasnik Primorske banovine, Split II/1939. br. 1, 1-5.
- M. Ferić: *Još o gradnji hotela u Splitu.* Novo doba, Split 9. XII. 1933. 5.
- Petar Kamber: *Pitanje izgradnje novog hotela u Splitu.* Novo doba, Split 23. XI. 1933. 5.
- Ljubo Karaman: *Čišćenje podzemnih prostorija Dioklecijanove palače u Splitu.* Glasnik Primorske banovine, Split I/1938. br. 6, 65-69.
- Ljubo Karaman: *Regulacioni plan grada i Dioklecijanova palača u Splitu.* Glasnik Primorske banovine, Split II/1939. br. 4, 90-95.
- A. Kašper: *Nova banovinska palača u Splitu i gradnja paviljona za likovnu umjetnost.* Novo doba, Split 23. III. 1941. 3-4.
- Duško Kečkemet: *Moderna arhitektura u Dalmaciji.* Arhitektura, Zagreb XXX/1976. br. 156-157, 65-79.
- Duško Kečkemet: *Obnova Franjevačkog samostana u Splitu.* Čovjek i prostor, Zagreb XXXIV/1987. br. 10/415, 17.
- Dušan Manger: *Gradnja velikog hotela na obali.* Novo doba, Split 19. XIII. 1933. 5.
- Tomislav Marasović: *Graditeljsko nasljeđe Splita. Dioklecijanova palača.* Beograd 1982. 224-227.
- S. Matijević: *Historijat konzervatorskih zahvata u Dioklecijanovoj palači od početka XIX do sredine XX stoljeća.* Urbs 4 1961-1962, Split 1965. 16-21.
- Slavko Muljačić: *Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX. i XX. stoljeću (1806-1958), u: Zbornik DIT, Split 1958.*

- Slavko Muljačić: *Historijat izgradnje priobalnog pojasa u splitskoj luci, od Matejuške do Sustipana (1850-1960)*. Urbs 1959-1960, Split 1961. 64.
- Andrija Mutnjaković: *Arhitektura-Katalog, u: Kriička retrospektiva 'Zemlja' (katalog izložbe)*. Zagreb 165-180.
- Franko Oreb: *Crkva i samostan Gospe od Pojšana od početka ovog stoljeća do danas, u: Svetište Gospe od Pojšana. U povodu 85. obljetnice dolaska kapucina i završetka restauratorskih radova*, Split 1993. 19-30
- Zrinka Paladino: *Arhitekt Lavoslav Horvat i 'Udruženje umjetnika Zemlja'*. Prostor, Zagreb XIV/2006. br. 14, 166-177.
- Stanko Piplović: *Izgradnja Splita između svjetskih ratova*. Split 2008.
- Stjepan Planić: *Dva pisma o stanovanju*. Priručnik kućevlasnika, Zagreb 1936. 3-34.
- Tomislav Premerl: *Mogućnost slobodnog ostvarivanja modernih arhitektonskih načela. Individualna stambena izgradnja između dva rata. Čovjek i prostor*, Zagreb XXX/1987. br. 4/361, 27-30.
- Tomislav Premerl: *Lavoslav Horvat*, u: Hrvatski bibliografski leksikon. Zagreb 2002. 646-647.
- Andrija Sfarčić: *Banovinske bolnice u Primorskoj banovini*. Glasnik Primorske banovine, Split II/1939. br. 5, 81-87.
- Josip Smodlaka: *Najdragocjenije što ima Split. Povodom projekta za izgradnju velikog hotela na obali*. Novo doba, Split 13. XIII. 1933. 5.
- Josip A. Soldo: *Sumartin-Prilog poznavanju povijesnog, ekonomskog i društvenog razvoja mjesta*, u: Sumartin, Zbornik radova. Split 1992. 60-66.
- Neven Šegvić: *Arhitektonska 'moderna' u Hrvatskoj*. Republika, Zagreb III/1952. br. 8, 179-185.
- Darovan Tušek: *Arhitektonski natječaji u Splitu 1918.-1941*. Split 1994.
- Žarko Vidović: *Meštrovčić i savremeni sukob skulptora s arhitektom*. Sarajevo 1961.
- Ivan Viđen: *Kosta Strajnić: Dubrovnik bez maske - i polemika s Vinkom Brajevićem o čuvanju dalmatinske arhitekture*. Zagreb, 2007.
- * (1930.1.): *Natječaj za regulaciju Bačvica*. Novo doba, Split 10. V. 1930. 7.
- * (1930.2.): *Rezultat natječaja za regulaciju Bačvica i izgradnju kupališta*. Novo doba, Split 14. V. 1930. 6.
- * (1930.3.): *Projekti za regulaciju kupališta*. Novosti, Zagreb 15. V. 1930. 7.
- * (1930.4.): *Izložba nacrtu za regulaciju Bačvica i novog kupališta*. Novo doba,

- Split 16. V. 1930. 5.
- * (1930.5.): *Izgradnja nove splitske bolnice. Najbolji plan arh. Žagara.* Novo doba, Split 27. VIII. 1930. 6.
 - * (1930.6.): *Gradnja banovinske bolnice u Splitu.* Novosti, Zagreb 29. VIII. 1930. 8.
 - * (1930.7.): *Natječaj za novo Svetište Gospe od zdravlja Split-Dobri.* Novo doba, Split 25. IX. 1930. 6.
 - * (1931.1.): *Nacrta za novo Svetište Gospe od zdravlja.* Novo doba, Split 3. I. 1931. 5.
 - * (1931.2.): *Odluka žirija o nacrtima za crkvu Gospe od zdravlja na Dobrome.* Novo doba, Split 13. I. 1931. 6.
 - * (1931.3.): *Izložba nacрта za Svetište Gospe od Zdravlja.* Novo doba, Split 19. I. 1931. 5.
 - * (1931.4.): *Za gradnju hotela na Trumbićevoj obali.* Novo doba, Split 24. I. 1931. 6.
 - * (1931.5.): *Predstavnici švicarskih hotelijera u Splitu.* Novo doba, Split 28. V. 1931. 6.
 - * (1931.6.): *Sjednica Odbora za gradnju svetišta Gospe od Zdravlja.* Novo doba, Split 29. V. 1931. 6.
 - * (1931.7.): *Pitanje Bačvica pred Općinskim vijećem.* Novo doba, Split 18. VI. 1931. 6.
 - * (1931.8.): *Državna bolnica u Splitu.* Jadranska pošta, Split 7. X. 1931. 6.
 - * (1931.9.): *Ocjena nacрта novog svetišta.* Čudotvorna Gospa od zdravlja, Split I/1931. br. 2, 14.
 - * (1931.10.): *Izložba nacрта.* Čudotvorna Gospa od zdravlja, Split I/1931. br. 3, 22.
 - * (1931.11.): *Odobren nacrt.* Čudotvorna Gospa od zdravlja, Split I/1931. br. 6, 49.
 - * (1931.12.): *Molba za izmjenu regulacionog plana.* Čudotvorna Gospa od zdravlja, Split I/1931. br. 9, 77.
 - * (1931.13.): *Izmjena regulacionog plana.* Čudotvorna Gospa od zdravlja, Split I/1931. br. 10, 85.
 - * (1932.1.): *Priprava nacрта i blagoslov temeljnog kamena.* Čudotvorna Gospa od zdravlja, Split II/1932. br. 1-2, 13.

- * (1932.2.): *Ponovno naličje za izmjenu regulacionog plana*. Čudotvorna Gospa od zdravlja, Split II/1932. br. 3, 26.
- * (1932.3.): *Nastavak gradnje*. Čudotvorna Gospa od zdravlja, Split II/1932. br. 7-8, 80.
- * (1932.4.): *Vesti iz udruženja. Zapisnik Glavne godišnje skupštine U.J.I.A.-Sekcija Split*. Tehnički list, Zagreb XIV/1932. br. 6-7, 95.
- * (1932.5.): *Izrada projekta za uređenje okoline kupališta Bačvice*. Novo doba, Split 23. I. 1932. 5.
- * (1932.6.): *Uređenje uvale Bačvice*. Novo doba, Split 29. I. 1932. 6.
- * (1932.7.): *Odobren nacrt za gradnju novog kupališta na Bačvicama*. Novo doba, Split 5. II. 1932. 6.
- * (1932.8.): *Općina pozvala Jug. Lloyd da povrati dobiveno zemljište*. Novo doba, Split 28. IV. 1932. 6.
- * (1932.9.): *Kupljen teren za gradnju novog hotela*. Novo doba, Split 10. VIII. 1932. 5.
- * (1932.10.): *Zemlja od 4. XII.-20.XII. (katalog izložbe)*. Zagreb 1932.
- * (1933.1.): *Berza rada gradiće vlastiti dom u Frankopanskoj ulici*. Novo doba, Split 5. IV. 1933. 5.
- * (1933.2.): *Sinoćnja sjednica Općinskoga Vijeća uz veliko interesovanje vijećnika i građanstva*. Novo doba, Split 8. IV. 1933. 5.
- * (1933.3.): *Sastanak Odbora za regulacioni plan i tehnička pitanja*. Novo doba, Split 11. IV. 1933. 5.
- * (1933.4.): *Izgradnja hotela u Splitu. Natječaj za škicu novog hotela na Marjanskoj obali*. Novo doba, Split 17. VII. 1933. 5.
- * (1933.5.): *Bolnica u Biogradu na moru*. Novo doba, Split 25. VII. 1933. 6.
- * (1933.6.): *Nova zgrada Berze rada i Radničkog azila*. Novo doba, Split 7. IX. 1933. 5.
- * (1933.7.): *Natječaj za idejnu škicu Berze rada. Jučer se sastao ocjenjivački sud*. Novo doba, Split 16. IX. 1933. 6.
- * (1933.8.): *Nacrti za zgrade hotela i Berze rada u Splitu*. Novo doba, Split 19. IX. 1933. 3.
- * (1933.9.): *Podjela nagrade za idejne skice palače Burze Rada*. Jadranska pošta, Split 20. IX. 1933. 4.
- * (1933.10.): *Podjela nagrada za idejnu skicu burze rada*. Novosti, Zagreb 21.

IX. 1933. 9.

- * (1933.11.): *Pitanje gradnje hotela u Splitu. Rezultati natjecanja za idejne skice.* Jadranska pošta, Split 22. IX. 1933. 6.
- * (1933.12.): *Nagrade projekata za gradnju hotela Jugoslavenskog hotelskog a.d..* Novosti, Zagreb 23. IX. 1933. 7.
- * (1933.13.): *Jedna živahna sjednica općinskog vijeća. Put uz Samostan na Dobrome.* Novo doba, Split 29. IX. 1933. 4-5.
- * (1933.14.): *Sjednica Općinskoga Vijeća.* Novo doba, Split 18. XI. 1933. 5.
- * (1933.15.): *Osvrt na natječaj za idejne skice hotela Jugoslavenskog hotelskog a. d. u Splitu.* Građevinski vjesnik, Zagreb II/1933. br. 10, 157
- * (1934.1.): *Nova zgrada Javne Berze rada u Splitu.* Novo doba, Split 9. I. 1934. 6.
- * (1934.2.): *Projekti novog hotela.* Novo doba, Split 13. I. 1934. 6.
- * (1934.3.): *V. Izložba udruženja umjetnika Zemlja (katalog izložbe).* Zagreb 1934.
- * (1935.): *Panzion Oceanografskog instituta.* Novo doba, Split 10. V. 1935. 6.
- * (1936.1.): *Rad Regulacionog odbora.* Novo doba, Split 24. I. 1936. 6.
- * (1936.2.): *Svečano otvaranje bolnice u Biogradu n/m.* Novo doba, Split 4. II. 1936. 5.
- * (1936.3.): *Nova crkva na Dobrome. Danas je počelo kopanje temelja.* Novo doba, Split 25. III. 1936. 6.
- * (1936.4.): *Izgradnja nove bolnice. Konferencija sa ministrom narodnog zdravlja u banskoj upravi.* Novo doba, Split 14. IV. 1936. 5.
- * (1936.5.): *Izgradnja kirurškog paviljona bolnice. Licitacija je odobrena-radovi će započeti uskoro.* Novo doba, Split 7. X. 1936. 6.
- * (1936.6.): *Čišćenje podzemnih prostorija.* Novo doba, Split 22. X. 1936. 6.
- * (1936.7.): *Gradnja nove bolnice u Splitu. Danas je udaren prvi mašklin.* Novo doba, Split 28. X. 1936. 3.
- * (1937.1.): *Sporazum za čišćenje podzemlja Dioklecijanove palače.* Novo doba, Split 6. I. 1937. 5.
- * (1937.2.): *Izgradnja novog kupališta na Bačvicama.* Novo doba, Split 4. III. 1937. 6.
- * (1937.3.): *Izgradnja novog kupališta na Bačvicama.* Novo doba, Split 20. IV. 1937. 5.

- * (1937.4.): *Nova crkva u Splitu. Svečana posveta Gospe od Zdravlja na Dobrome.* Novo doba, Split 21. IV. 1937. 5.
- * (1937.5.): *Posveta crkve Gospe od Zdravlja.* Novo doba, Split 24. IV. 1937. 6.
- * (1937.6.): *Jučer je izvršena posveta crkve Gospe od Zdravlja.* Novo doba, Split 26. IV. 1937. 5.
- * (1937.7.): *Sa posvete crkve Gospe od zdravlja.* Novo doba, Split 27. IV. 1937. 6.
- * (1938.1.): *Nadogradnja samostana o. Kapucina od Pojišana u Splitu.* Novo doba, Split 29. VI. 1938. 5.
- * (1938.2.): *Nadogradnja Kapucinskog samostana Gospe od Pojišana.* Novo doba, Split 13. IX. 1938. 6.
- * (1938.3.): *Nadogradnja Kapucinskog samostana Gospe od Pojišana.* Novo doba, Split 20. IX. 1938. 6.
- * (1939.1.): *Za nadogradnju samostana o. Kapucina kod Gospe od Pojišana samostana Gospe od Pojišana. Daljnji doprinosi za nadogradnju.* Novo doba, Split 6. IV. 1939. 7.
- * (1939.2.): *Podzemne prostorije Dioklecijanove palače treba čim prije očistiti i urediti.* Novo doba, Split 13. IV. 1939. 5.
- * (1939.3.): *Tko je kriv za podzemne prostorije Dioklecijanove palače, da se ne čiste i ne uređuju.* Novo doba, Split 14. IV. 1939. 5.
- * (1940.): *O dovršenju gradnje splitske bolnice.* Novo doba, Split 7. XI. 1940. 6.
- * (1991.): *Lavoslav Horvat*, u: *Rad HAZU. Arhitekti članovi Jugoslavenske akademije. Zagreb 1991. 68-73*

BILJEŠKE

- ¹ Nakon raspisivanja međunarodnog natječaja i njegove provedbe 1923.-1924. godine (Tušek, 1994: 32-41, 146-148, 170).
- ² Petar Senjanović je još 1914. pri izradi novog Plana Splita zacrtao smjernice budućeg razvoja grada. Planom je bila definirana i mreža novih prometnica, koje su i realizirane (Tušek, 1994: 32-33).
- ³ Regulacija područja Bačvice s novim kupalištem započeta je neuspjelim međunarodnim natječajem za kupalište Bačvice 1924. godine, a potom natječajem za regulaciju Bačvica 1930. godine (Tušek, 1994: 55).
- ⁴ Po prihvaćenom su prijedlogu vijećnika Ante Kargotića, ostale članove Odbora činili i ing. Ivan Šakić, ing. Lucijan Stela, ing. Vorih Matković, ing. arh. Danilo Žagar, graditelj

- Marin Marasović, Marin Duplancić, dr. Ljubo Karaman, dr. Marin Bego, Jerko Čulić i Anđeo Uvodić. Vrlo brzo nakon osnivanja Odbor se proširio na 26 stručnjaka (** 1933.2.: 5, *** 1933.3.: 5, *** 1933.14.: 5 i Piplović, 2008: 30-31).
- 5 *** 1936.1.: 6
- 6 U ocjenjivačkome sudu je, uz splitske uglednike, sudjelovao i Jože Plečnik, a od 23 pristigla rada samo njih pet je bilo s domaćih adresa. Prva nagrada nije dodijeljena; druga je pripala Nikoli Dobroviću i Vladimiru Maršalu iz Praga; a treća Zdenku Strižiću i Josip Pičmanu iz Frankfurta n/M. Dodijeljena su i četiri otkupa (** 1930.1.: 7, i *** 1930.2.: 6 i Tušek, 1994: 56).
- 7 Prva nagrada nije dodijeljena, ali se najuspješnijim smatrao rad Nikole Dobrovića, od kojeg je Općina naručila i izradbu projekta kupališne zgrade. Nakon prosvjeda koji su uslijedili narudžba je povučena, a projekt kupališta je početkom 1932. godine povjeren Lavoslavu Horvatu. Prosvjedovalo je splitsko Uresno povjerenstvo, koje je smatralo da je projekt prikladan samo s umjetničkog motrišta, ali ne i za izvedbu. Horvatov je angažman rezultirao znanim prosvjedima Nikole Dobrovića, na koje je u splitskom Novom dobu odgovarao Vinko Brajević (Brajević, 1932.1.: 2-3, Brajević, 1932.2.: 1-3, Brajević, 1933.1.: 1-2, Viđen, 2007: 167-168 i Tušek, 1994: 58).
- 8 Uslužni sadržaji predviđali su brijačnicu, foto-atelijer, kavanu te restoran s kuhinjom i terasom na najvišem katu (HMA-HAZU-LH).
- 9 Usmeni iskaz susjeda, profesora i slikara Nenada Vlačića Zrinki Paladino.
- 10 Kuća građena početkom tridesetih godina prošloga stoljeća, dovršena do 1935. godine, srušena je početkom našeg desetljeća radi izgradnje zamjenskoga stambenog objekta. Djelomično očuvana tema kamenog pročelja s voltima je prema tumačenju susjeda ostala jedinom reminiscencijom na Horvatov skladni prethodni objekt.
- 11 Tijekom šezdesetih godina prošloga stoljeća slijedom su dograđivani hotelski paviljoni, koji su danas, kao i osnovna Horvatova zgrada bivše gimnazije, zatvoreni, s trošnim i uništenim interijerom. Sve do osamdesetih godina i izgradnje hotelskih kompleksa na suprotnoj, zapadnoj strani Bola taj je hotel bio najveći bolski hotel. Gimnazija danas čeka povrat denacionalizacijom u dominikansko vlasništvo.
- 12 Paviljon je 1949. godine prenamijenjen u Dječji odjel šibenske bolnice, a 1959. godine je pred njega postavljena i darovana Meštrovićeva skulptura *Majka i dijete*.
- 13 S kapaciteta od 80 postelja u 25 bolesničkih soba, zapođljavala je tri liječnika i nekoliko medicinskih sestara te tridesetak članova osoblja. U poraću je postala bolnicom za liječenje TBC-a kojemu je lijevo krilo zgrade dograđeno 1952. godine, čime je smještajni kapacitet povećan na dvjesto postelja: godine 1962. postala je Ortopedska bolnica, i u toj je namjeni do danas. Bolnički sklop je, kao i Horvatova zgrada, s vremenom bio dograđivan različitim aneksima, a tijekom Domovinskoga rata zgrada je granatirana, pa je danas nužna njezina detaljna sanacija i obnova.
- 14 Tehnička je dokumentacija pohranjena u mostarskom Arhivu Hercegovačko-neretvanske županije/kantona, načinjena kolovoza 1934. godine u rečenom splitskom Tehničkom odjeljenju. Projekte je potpisao neoznati nam projektant, jer Horvat u to vrijeme još nije imao akademsku arhitektonsku titulu i nije potpisivao projekte.

- ¹⁵ Danas je taj paviljon, u kojem je smješteno Kožni odjel Sveučilišne kliničke bolnice u Mostaru, Kralja Tvrtka b. b., pred rušenjem.
- ¹⁶ Pozvani autori bili su: Nikola Dobrović i Hanuš iz Praga, Max Setz iz Beča, Aleksandar Freudenreich i Pavle Deutsch iz Zagreba, Nikola Nestorović iz Beograda i Danilo Žagar iz Splita (** 1930.5.: 6 i Tušek, 1994: 63-65, 175).
- ¹⁷ *** 1930.6.: 8
- ¹⁸ Za vrijeme dok je arh. Ivačić bio šef Tehničkog odjeljenja Banske uprave u Splitu, Horvat je dobio nekoliko narudžbi za izradu izvanrednih projekata značajnih građevina u Splitu (** 1931.8.: 5 i *** 1936.4.: 5).
- ¹⁹ Horvatov projekt nije obuhvatio zgradu zaraznog paviljona, koju se danas pripisuje arhitektu Josipu Kodlu (Tušek, 1994: 65).
- ²⁰ HMA-HAZU-LH
- ²¹ *** 1936.5.: 6, *** 1936.7.: 3 i *** 1940.: 6
- ²² Jerko Čulić bio je ravnatelj Saveza za unapređenje turizma u Splitu, osnivač Turističkog poduzeća *Putnik*, te tajnik Društva Bačvice (Brajević, 1932.1.: 2-3).
- ²³ Premerl, 2002.: 646
- ²⁴ Dvojna obiteljska kuća Grisogono-Buj iz godine 1935. na Putu Firula, na investitorovu je želju izgrađena po uzoru na kuću Čulić. Stoga je desni dio dvojne stambene građevine, odnosno kuća Buj, upravo tako i izveden.
- ²⁵ Naknadno je bočno dograđena kuća Buj, oblikovno izvedena kao vjerna replika Horvatove kuće Čulić, na adresi Kaštelanova 22.
- ²⁶ Lijeva kuća, Grisogono (druga se ne spominje), dovršavana je u zanatskim radovima tek sredinom 1938. godine (Arhiv obitelji Grisogono kod obitelji Makale, Split).
- ²⁷ Na nekoliko se mjesta spominje onemogućavanje rada i problemi koje je Horvatu čak putem policije stvarala i splitska inženjerska komora (Šegvić, 1952.: 185 i HMA-HAZU-IL).
- ²⁸ Usmeno pripćenje potomaka investitora Zrinki Paladino.
- ²⁹ Većinski suvlasnik velikoga splitskog poduzeća Export-Split Ivo Čičin-Šain izgradio je godine 1932. kuću koju je nakon nekoliko godina nadogradio investitor Borozinski. Kuća je u poraću nacionalizirana i dodijeljena na raspolaganje visokim dužnosnicima JNA, te je neko vrijeme bila i sjedištem KOS-a u Splitu, a potom u posjedu generala JNA Nikole Karanovića, koji ju je po završetku Domovinskog rata prodao (Podaci iz razgovora autorice s nasljednicima i novim vlasnicima).
- ³⁰ Tušek, 1994: 76-79, 157-158, 177-178.
- ³¹ Na natječaj je pristigao 31 (33, 36, broj varira od izvora do izvora) natječajni rad, čime je ovaj natječaj ujedno i jedan od najvećih međuratnih splitskih natječaja. Prva nagrada nije dodijeljena. Beogradski arhitekt Simeonović dobio je drugu nagradu, treću nagradu projektantski tim Korka-Krekić-Kiverov iz Zagreba, a otkupe su dobili Splitski H. Baldasar i E. Ciciliani te još tri rada (** 1933.4.: 5, *** 1933.11.: 6 i Tušek, 1994: 76-79, 177-178).
- ³² Sva grafička dokumentacija u mapi *Hotel u Splitu* označena je natječajnim geslom *ng* (HMA-HAZU-LH).
- ³³ *** 1933.1.: 5, *** 1933.9.: 4 i Tušek, 1994.: 80-81, 158-159, 178.

- 34 Na raspisani je natječaj dospjelo deset natječajnih projekata. Prva nagrada nije dodijeljena, a druga je pripala arhitektu Lavoslavu Horvatu. Nedugo nakon objave rezultata natječaja Upravni odbor Burze rada je za izvedbenu osnovu odabrao otkupljeni natječajni rad arhitekata Helena Baldasara i Emila Cicilianija. Zgradu je podiglo poduzeće inženjera Krstulovića i Ivaniševića u razdoblju od 1934. do 1935. godine (** 1933.1.: 5, *** 1933.6.: 5; *** 1933.7.: 6, *** 1933.9.: 4, *** 1933.10.: 9 i *** 1934.1.: 6).
- 35 Martin Pilar radi racionalizacije revidira Horvatu projektну dokumentaciju za zgradu izgrađenu 1935. godine (Tušek, 1994: 62).
- 36 Hrvatsko društvo umjetnosti u Zagrebu i Splitu podnijelo je početkom kolovoza 1940. godine banskoj vlasti zamolbu za gradnju Paviljona za likovne umjetnosti povezanog sa zgradom nove Banovine (Brajević, 1940.1.: 9-10).
- 37 Kašper, 1941: 3-4.
- 38 *** 1938.1.: 5, Oreb, 1993: 19-30 i Piplović, 2008: 190-191.
- 39 Redovnici i uprava samostana nisu otprve prihvatili zamišljeni opsežni pothvat, no kako pritisci vjernika nisu popuštali, tadašnji je provincijal dr. O. P. Grabić, 12. ožujka 1929. ipak ishodio blagoslov biskupa dr. K. Klementa Bonefačića, za planiranu gradnju (Crnica, 1939: 29).
- 40 Kao rok za predaju radova bio je određen 1. studenog, ali je naknadno produžen, zaključno do 31. prosinca 1930. godine (** 1930.7.: 6).
- 41 Na opći je jugoslavenski natječaj, od dvadesetak uključenih arhitekata, prispjelo samo osam radova. Tri sa splitskih adresa, tri iz Zagreba i po jedan iz Ljubljane i iz Sušaka. Članovi su ocjenjivačkog suda bili: franjevački provincijal dr. o. Petar Grabić, gvardijan i upravitelj svetišta dr. o. Ante Crnica, zagrebački sveučilišni profesor ing. arh. Ćiril Metod Iveković, predstavnik općinskog Tehničkog odjeljenja ing. arh. Prosper Čulić te predstavnik banovinskog Tehničkog odjeljenja ing. arh. Ivan Ivačić. Za zamjenike su bili imenovani: kustos Provincije o. A. Nakić, vikar samostana o. M. Rudan i inž. F. Šperac (** 1931.1.: 5).
- 42 Istodobno je bio raspisan i natječaj za Bansku palaču (Tušek, 1994: 71-73, 156-7, 176-7, 249-251).
- 43 Inženjer Feliks Šperac je siječnja 1932. godine izabran za predsjednika Upravnog odbora UJI-a, Sekcije Split, što se vremenski poklopilo s Horvatovim dolaskom u Split (** 1932.4.: 95).
- 44 List je kao samostansko glasilo izlazio od 1931. do 1935. godine i u njemu se pomnjivo obrađivalo sve vezano uz crkvu Gospe od Zdravlja, te je zahvaljujući njemu ostao očuvan i cijeli historijat te sakralne gradnje tridesetih godina.
- 45 Prva nagrada nije dodijeljena, združene i podijeljene druga i treća nagrada dodijeljene su, koautorskom radu arhitekta Jože Mesara i Vlade Bohinjca iz Ljubljane, te radu zagrebačkih arhitekata Vlade Antolića i Frane Cote, dok je otkupljen rad splitskog arhitekta Kuzme Gamulina (** 1931.2.: 6, *** 1931.3.: 5 i *** 1931.9.: 14).
- 46 *** 1931.10.: 22 i *** 1931.2.: 6.
- 47 Ostali su radovi bili oni ing. Kuzme Gamulina, prof. arh. Stjepana Podhorskoga, ing. Ivana Kuliška iz Zagreba (Crnica, 1939: 457, *** 1931.6.: 6 i *** 1931.11.: 49).

- 48 U Vijestima iz Svetišta projekt Silvija Sponze je opisan riječima: *Svetište će biti izrađeno u romansko-normanskom stilu uz neke osebine bizantinskog stila. Nacrt nije prebogati preskup. Naprotiv, dosta je jednostavan, ali uz to veoma ukusan. Svakomu se sviđa* (***) 1931.11.: 49).
- 49 *** 1931.12.: 77 i Crnica, 1933: 5.
- 50 *** 1931.13.: 85 i *** 1933.13.: 4-5.
- 51 Temeljni je kamen težine 1200 kg darovao ing. Silvije Sponza, a blagoslovio ga je preuzvišeni nadbiskup Ivan Rodić u nazočnosti velikog broja svećenstva (Crnica, 1939: 503 i *** 1932.1.: 13, Split).
- 52 Iz razgovora autorice sa fra Vickom Kapetanovićem, prof. povijesti, Trstenik, Split.
- 53 U središtu je trebao biti smješten kip Gospe od Zdravlja s Djetetom Isusom u naručju, okružen skupinom bolesnika, a svaki je kraj trebala obilježiti skulptura sveca (Crnica, 1939: 462).
- 54 Visinu veću od okolne izgradnje i impozantni zvonik uvjetovala je uprava svetišta (Crnica, 1939: 462).
- 55 Naslovnu sliku lista *Čudotvorna Gospa od Zdravlja*, koja je izlazila u jednoj boji ili tri boje, izdala je Zakladna tiskara *Narodnih novina* u Zagrebu, pod nadzorom slikara Vladimira Kirina (Crnica, 1939: 454).
- 56 *** 1932.3.: 80.
- 57 Vidović, 1961: bb (sl. 99, 100).
- 58 *** 1932.2.: 26.
- 59 *** 1936.3.: 6.
- 60 Zidovi su nove crkve položeni na betonske grede, visine 3,20 metara (Crnica, 1939: 578).
- 61 Svaki od šest stupova na pročelju izgrađen je od po dvanaest kamenih blokova, te su sveukupno bila sedamdeset dva bloka (Crnica, 1939: 579).
- 62 *** 1937.4.: 5, *** 1937.5.: 6, *** 1937.6.: 5 i *** 1937.7.: 6
- 63 Arhitekt Slaven Rožić je godine 1985. projektirao, a godine 1987. i dovršio obnovu i dogradnju samostana uz crkvu; takav izgled kompleksa poznajemo danas (Kečkemet, 1987: 17).
- 64 Nakon pobjede Vladka Mačeka i HSS-a 1939. godine, načelnik HSS-a u Jelsi Tomo Gamulin odlučuje dobrovoljnim radom građana Jelse izgraditi Kulturni dom HSS-a sa tržnicom, pri čemu su svi građani bili dužni izdvojiti tri nadnice ili platiti tri radnika za gradnju (Usmeno priopćenje jelškanskog starosjedioca, prof. pedagogije Pavla Palaversića Zrinki Paladino.).
- 65 Recentnom je adaptacijom danas na javnu zgradu dozidano povišeno prenamijenjeno potkrovlje.
- 66 Početkom dvadesetoga stoljeća započelo je sustavno istraživanje i iskopavanje podruma pod južnim dijelom Dioklecijanove palače, koji su kućama što su nad njima sagrađene služili kao odlagalište smeća. Iskapanjem se uz znanstvene svrhe razmatrala i mogućnost maksimalnog iskorištenja podruma s poboljšanjem loših sanitarnih uvjeta. U međuraću su, međutim, osim određenih aktivnosti pod Peristilom godine 1927., planirani radovi zastali.

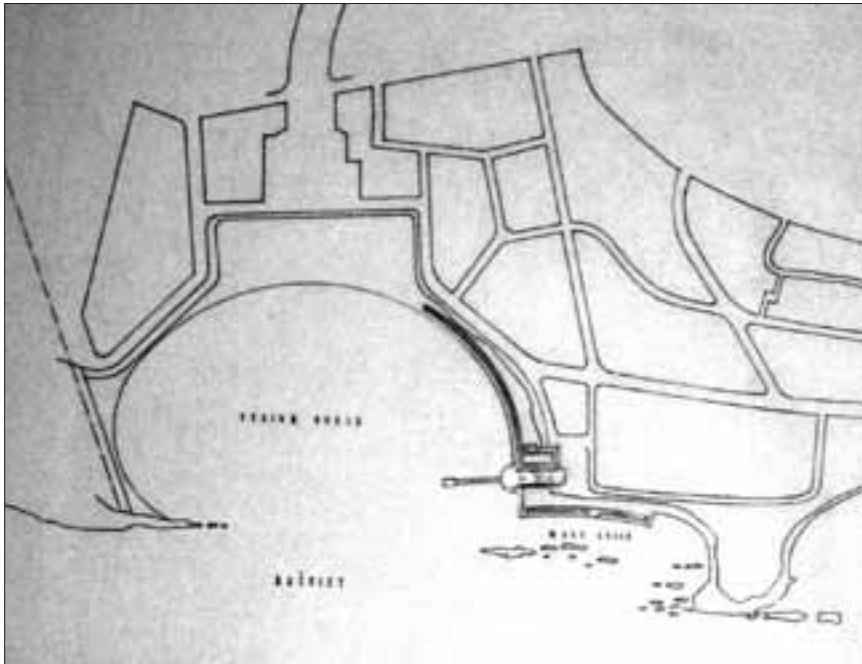
LAVOSLAV HORVAT: THE ARCHITECT'S WORK IN CONTEXT OF THE
MODERN CITY OF SPLIT

Summary

Having designed the Banovina City Hospital in Firule, architect Lavoslav Horvat clearly stated his inclination towards aesthetic and functionality, a melange so typical of modern architecture. His designs of the Split family homes reflected the influence of both traditional and modern architectural concepts. As for his specific design style, it had swiftly become recognisable not only in the newly built urban areas of Split, but in the old ones, as well. The advantages of modern building technologies enabled him to combine traditional building materials with the modern ones. His artistic sensibility was reflected in his awareness of the true match between the shape and the position of a building, which resulted in ever so recognisable design solutions.

Horvat worked with Ivan Meštrović on the architectural design projects of the sculptor's own buildings. This young architect's distinctive understanding of architectural concepts impressed the famous sculptor-architect and inspired him to purify and direct his own artistic expression towards more modern architectural solutions.

With the design study of the Church of Our Lady of Health, Lavoslav Horvat paid tribute to the tradition and specific architecture of the city of Split, thus having proved, once again, his value of the artist, of the true builder. Or, as Ibler once said, a true builder is the one who adapts his artistic sensibility to spatial particularities. Horvat's artistic ability to combine modern with traditional had already been perceived in his early works, that is, long before he received his degree in architecture. Once an architect, Horvat developed his specific design style. This recognisable style is reflected in architectural design projects of a large number of buildings in Split: the buildings whose appearance is crucial to the perception of the modern city of Split.

*Slika 1. Situacija Horvatova projekta regulacije Bačvica iz 1932. godine
(HMA-HAZU-LH)*

*Slika 2. Kuća Nižetić u Sutivanu, jugoistočna strana
(fototeka Z. Paladino)*

*Slika 3. Južno pročelje stambene zgrade Ilić u Splitu
(fototeka Z. Paladino)*

*Slika 4. Kuća Čulić 1930-ih godina
(S. Planić: Dva pisma o stanovanju priučnih kućevlasnika, Zagreb 1936., 25)*

*Slika 5. Perspektivni prikaz zgrade hotela na Zapadnoj obali u Splitu
(HMA-HAZU-LH)*

*Slika 6. Južno pročelje palače Ivana Meštrovića u Splitu
(fototeka Z. Paladino)*

*Slika 7. i 8. Perspektivni prikaz treće inačice
i fotografija unutrašnjosti crkve Gospe od Zdravlja u Splitu
(Ž. Vidović: Meštrovici i savremeni sukob skulptura s arhitekturom.
Sargero 1961., sl. 100, i fototeka Z. Paladino)*

*Slika 9. Perspektivni prikaz izvedbene varijante Gospe od Zdravlja u Splitu
(A. Crnica: Naša Gospa od Zdravlja i njezina slava. Šibenik 1939., 569)*

*Slika 10. Gospa od Zdravlja u Splitu s jugozapadne strane
(fototeka Z. Paladino)*

*Slika 11. Hotel Madeira u Vrboskoj krajem 1930-ih godina
(fototeka N. Gamulina)*

*Slika 12. Sjeverno pročelje Društvenog doma HSS-a u Jelsi
(fototeka Z. Paladino)*